

Kartelsager, økonomisk kriminalitet og generalprævention

Regeringen nedsatte ved årsskriftet 2009/10 et udvalg om konkurrencelovgivning. Udvalget skal belyse en række aspekter ved konkurrencelovgivningen, herunder spørgsmålet om, hvorvidt en skærpelse af straffen har betydning for omfanget af sager. Af kommissoriet fremgår således, at udvalget skal vurdere, ”om indførelse af fængselsstraf vil kunne bidrage til en styrket håndhævelse af konkurrencelovgivningen i kartelsager.”

På baggrund heraf har udvalget rettet henvendelse til Justitsministeriets Forskningskontor med henblik på at få en gennemgang og vurdering af eksisterende kriminologiske undersøgelser af virkningen af henholdsvis fængselsstraf, bødestraf og næringsforbud i kartelsager. Desuden har udvalget ønsket, at kriminologiske studier vedrørende også anden økonomisk kriminalitet inddrages i dette arbejde i det omfang, det skønnes relevant. Under indledende drøftelser er det endvidere blevet fastlagt, at de undersøgelser, der har interesse, er undersøgelser, der angår den *generalpræventive effekt* af straf og næringsforbud. Det er således ikke spørgsmålet om, hvorvidt den enkelte, der bryder loven, i større eller mindre grad afskrækkes fra at begå nye lovovertrædelser, hvis der sker en straffeskærpelse eller ændringer i brugen af næringsforbud, der er i fokus her, men det er, om andre, potentielle lovovertrædere påvirkes heraf.

Generelt om måling af straffens generalpræventive effekt

Straffens generalpræventive effekt forbindes almindeligvis med enten straffens *strenghed* eller *risikoen* for straf (opdagelsesrisiko og/eller sandsynligheden for strafforfølgning/straf). Undertiden inkluderes også *hastigheden*, hvormed en straf idømmes, som et muligt generalpræventivt element.

En generalpræventiv effekt opnås ved, at et individ afskrækkes fra at begå forbrydelser, fordi det oplever, at der er en væsentlig risiko for at blive straffet, at straffen iværksættes hurtigt, og/eller at straffen er streng.

Overordnet set er det særdeles vanskeligt at gennemføre valide empiriske undersøgelser af straffens generalpræventive effekt. Det illustreres i det følgende gennem de metodekrav, der stilles til sådanne undersøgelser.¹

Den nok mest almindelige fremgangsmåde ved kriminologiske undersøgelser af generalprævention er det, der kan kaldes *overordnede korrelationsstudier*. Det er undersøgelser, der studerer betydningen af lokale ændringer i retshåndhævelsen eller i straffenes strengthed, eller studier, der sammenligner variationer i disse forhold mellem forskellige jurisdiktioner. Effekten måles via variationer i kriminalitetshyppigheden.

For at sådanne studier kan anses for at være valide, stilles der krav om, at

- det tydeligt specificeres, hvilket generalpræventivt element der fokuseres på (straffens strengthed eller dens vished), og at der kontrolleres for de elementer, der ikke er i fokus. Det, der kan fremstå som en effekt af straffens strengthed, kan således reelt vise sig at være en effekt af straffens vished.
- det tydeligt specificeres, hvilke forbrydelser og/eller forbrydere undersøgelsen af ændringer i retshåndhævelsen eller i straffenes strengthed angår. Effekten skal alene måles i forhold til lige præcis det, ændringerne angår.
- kontrolområdet udvælges med omhu og kræver, at det er sammenligneligt med eksperimentalområdet med hensyn til de forhold, der kan påvirke resultaterne. Det drejer sig både om forhold, der angår straffesystemet, fx politiets aktiviteter, og om andre forhold, fx ændringer i levestandard, i arbejdsløshed m.v.
- effekten så vidt muligt ikke alene måles via den registrerede kriminalitet, idet anmeldelse-tilbøjelighed eller registreringspraksis kan variere, men at også oplysninger fra offerundersøgelser inkluderes eller anvendes i kontroløjemed.
- mål for individets oplevelse af og kendskab til straftruslen eller til ændringer herved inkluderes i det omfang, det er muligt. En lovændring eller ændring i retspraksis kan kun forventes at have en øget generalpræventiv effekt, hvis de potentielle lovovertrædere har kendskab til ændringen. Inkluderes dette mål ikke, er der risiko for fejlslutninger med hensyn til kausaliteten.

En kritik af korrelationsstudier er, at disse ofte ikke inkluderer ovennævnte mål for individets oplevelser af straffens strengthed eller vished, men alene formoder, at der er tale om kausale sammenhænge. Der findes dog korrelationsstudier, som også indeholder de subjektive oplevelser. Det kan fx dreje sig om en undersøgelse af en strafs-kærpelse, hvor der både fokuseres på individernes kendskab til lovændringen samt deres adfærd før og efter lovændringen. Eller det kan være en undersøgelse

¹ Det følgende er i høj grad baseret på en sammenfattende rapport om generalprævention (von Hirsch et al. 1999). Den er udarbejdet af forskere ved Cambridge University efter anmodning fra Home Office. I nogen grad er der også anvendt en artikel af Williams & Hawkins (1986).

gelse med en samtidig kontrolgruppe, hvor fx betydningen af en øget lokal politiindsats over for en bestemt form for kriminalitet undersøges ved at sammenligne de lokale beboeres konkrete adfærd med adfærd blandt beboere i et kontrolområde. Desuden undersøges de lokales kendskab til en øget opdagelsesrisiko. Sådanne studier stiller også en lang række krav til sammenligneligheden mellem de undersøgte områder eller – i tilfælde af en historisk kontrolgruppe – sammenligneligheden over tid.

Der findes desuden såkaldte *perceptionsstudier*, der til forskel fra korrelationsstudierne typisk ikke måler på faktiske ændringer eller variationer i straftruslen eller straffens strenghed. Det kan være tværsnits- eller panelstudier om forholdet mellem individets opfattelse af straftruslen og deres kriminalitet, gerne målt ved selvrapporeret kriminalitet. På baggrund af, hvorledes de enkelte individer opfatter risikoen for at blive opdaget og/eller straffens strenghed, undersøges, i hvilket omfang de selv begår kriminalitet. Effekten af den oplevede straftrussel m.v. måles altså på individernes faktiske adfærd, for det er velkendt, at der ikke umiddelbart kan sluttes fra det, individet siger, det vil gøre, til det, det rent faktisk gør.

Et særligt element, der især fremhæves ved perceptionsstudier, er, om det reelt er straftruslen, der virker, eller om det er de ekstralegale effekter – eller den informelle straf – som opdagelse og straf kan føre med sig. Dvs. forhold som tab af et godt omdømme, af arbejde, familie m.v. De studier, der inkluderer dette element, viser, at det er af større betydning end den formelle straf. Hvis omfanget af den informelle straf er meget tæt knyttet til arten eller strengheden af den formelle, bør der dog ikke være et problem ved målingen, men spørgsmålet er, om det er muligt at fastslå.

Der findes visse former for perceptionsstudier, jf. også senere, som ikke angår individernes faktiske adfærd, men som er baseret på *scenarier*, hvor man søger at simulere virkelighedsnære situationer. Det er studier, hvor forsøgspersonerne får meget detaljerede beskrivelser af en mulig lovovertrædelse og dens kontekst, hvorefter de skal angive den straftrussel, de forbinder hermed, samt sandsynligheden for, at de selv ville begå lovovertrædelsen. De undersøgelser, der er gennemført på dette område, angår som regel den informelle straf og i nogle tilfælde opdagelsesrisikoen. Straffens strenghed er sjældent i fokus i disse undersøgelser, måske fordi det i særlig grad kan være vanskeligt at forholde sig hypotetisk hertil. Generelt anses det også for vanskeligt at drage sikre kriminalpolitiske konklusioner om straffens strenghed på baggrund af perceptionsstudier.

Det kan nævnes, at den forskning, der er gennemført vedrørende den generalpræventive effekt, ofte peger på en effekt af visheden for straf/opdagelsesrisikoen, mens der sjældent påvises en effekt af variationer i straffens strenghed (von Hirsch et al. 1999). De fleste undersøgelser vedrører den traditionelle straffelovskriminalitet, færdselslovsovertrædelser m.v.

Måling af generalpræventiv effekt vedrørende økonomisk kriminalitet

De ovennævnte metodemæssige krav betyder, at det i særlig grad kan være vanskeligt at gennemføre undersøgelser af den generalpræventive effekt i forbindelse med kartelsager og anden økonomisk kriminalitet. Det skyldes, at forudsætningen for at måle en effekt af et tiltag typisk vil være, at der foreligger kendskab til det reelle omfang af lovovertrædelser før og efter tiltagets iværksættelse. Denne forudsætning vil sjældent være til stede, når det drejer sig om økonomisk kriminalitet. I sagens natur er det således ikke muligt at gennemføre offerundersøgelser, der kan belyse omfanget af lovovertrædelser, ligesom der ikke foreligger anmeldelser fra ofre, som vil kunne belyse udviklingen. Langt hen ad vejen må det kendte omfang af lovovertrædelser vedrørende økonomisk kriminalitet antages primært at være bestemt af de forskellige kontrolinstansers indsats. Det betyder, at ændringer i omfanget af registrerede lovovertrædelser risikerer at afspejle ændringer i kontrolhyppighed og lignende frem for en eventuel generalpræventiv effekt af eksempelvis en lovændring.

I princippet ville det dog være muligt – via omfanget af registrerede lovovertrædelser – at gennemføre undersøgelser af den generalpræventive effekt af en lovmæssig skærpelse af straffe for økonomisk kriminalitet. Det ville kræve en veltilrettelagt undersøgelse, hvor der – hvis det var en før-efter studie – med præcis samme hyppighed skulle gennemføres kontroltiltag før som efter strafskærpelsens gennemførelse. Desuden skulle registreringspraksis, praksis med hensyn til tiltalerejsning m.v. være uforandret.

Der er områder inden for økonomisk kriminalitet, hvor oplysninger om omfanget af lovovertrædelser må antages at være bedre end andre. Eksempelvis kan data vedrørende overtrædelser af miljølovgivningen være ganske fuldstændige, hvis der stilles krav om systematisk indrapportering af oplysninger om fx udledning af miljøskadelige stoffer, og hvis der via inspektion er kendskab til, at disse indrapporteringer er pålidelige.

Undersøgelser, der sammenligner jurisdiktioner, vil ofte støde på store vanskeligheder, da der kan være varierende praksis i de sammenlignede områder med hensyn til såvel forebyggende tiltag, kontroltiltag og -hyppighed. Noget, der kunne fremtræde som en effekt af forskelle i strafpraksis, kan derfor bero på andre forhold.

Afgrænsning og udvælgelse af evalueringer

Fokus i denne rapport er studier vedrørende kartelsager, men da der dels er et begrænset antal studier, der specifikt vedrører kartelsager, og da de fund, der angår andre former for økonomisk kriminalitet, kan antages også at være gyldige for kartelområdet, er der inkluderet undersøgelser om økonomisk kriminalitet i bredere forstand.

Med henblik på at finde relevante undersøgelser, er der foretaget en elektronisk søgning i *Criminal Justice Abstracts*, som er en database over kriminologisk litteratur. Her er søgt på ordene *cartel*,

white-collar crime og *corporate crime* i kombination med ordene *deterrence*, *deterrent effect* og *deter*. Desuden er der søgt på *disqualification orders* (næringsforbud).

Relevant litteratur er endvidere søgt ved at anvende referencer fra anden litteratur, dvs. ved at anvende en snow ball metode, hvor referencerne i hver ny undersøgelse grundigt gennemgås med henblik på at finde andre undersøgelser, der formodes at omhandle straffens afskrækkende virkning på økonomisk kriminalitet. Denne proces er fortsat, indtil der ikke længere er forekommet nye undersøgelser, der synes relevante. Alle undersøgelser, der kunne formodes at være af interesse for denne rapport, er hjembestilt.

Alt i alt er der modtaget 155 artikler, bøger m.v., jf. bilag, som er læst og vurderet med henblik på at afgrænse undersøgelser, der kan belyse den generalpræventive effekt af straffens strengthed for økonomisk kriminalitet. Noget af den litteratur, der er bestilt, er ikke modtaget inden for den korte frist, der har været for udarbejdelsen af denne rapport. Indtrykket er dog, at der er modtaget publikationer vedrørende i hvert fald en væsentlig del af de relevante studier, der forefindes på området.

Den del af denne litteratur, som indgår i det følgende, er afgrænset yderligere af krav til såvel undersøgelsesgenstand som metode og design.

Som tidligere nævnt er undersøgelsesområdet udvidet fra kartelsager til sager om økonomisk kriminalitet i bredere forstand. Imidlertid er det ikke studier af al økonomisk kriminalitet, der indgår i det følgende. Studier af anden økonomisk kriminalitet end kartelvirksomhed inkluderes kun, hvis den økonomiske kriminalitet foregår i *virksomhedsregi*. Det betyder, at eksempelvis studier af enkeltpersoners skatteunddragelse ikke er inkluderet. Dette kriterium sikrer, at de konklusioner, der kan drages, meningsfuldt kan overføres til at gælde for kartelvirksomhed.

Ydermere er det udelukkende studier, der omhandler *generalprævention*, som er inkluderet, og ikke – som påpeget ovenfor – studier af individualprævention.

Endnu et krav er, at studierne omhandler et mål for *formel straf eller sanktion* i modsætning til studier, der alene angår informelle sanktioner.

I forhold til krav til metode og design af studierne er det alene *kvantitative empiriske studier*, der er inkluderet. Økonomiske studier, der ikke anvender egentlig empiri, men på baggrund af visse antagelser om individers handlen beregner en formodet afskrækkende effekt af et givent tiltag, er dermed ekskluderet. Ydermere er kvalitative studier og casestudier sorteret fra, idet ingen af disse metoder kan anvendes til at kortlægge en effekt. Studierne skal bygge på kvantitative data – hvad enten det er surveydata eller registerdata. Blandt survey-studierne findes to typer, henholdsvis selvrapporteringsstudier og perceptionsstudier. Begge dele er inkluderet, perceptionsstudier dog kun, hvis re-

spondenterne også spørges om deres faktiske kriminalitet, eller der er tale om scenarie-baserede studier. Dvs. studier, som er baseret på en vignette-survey, der indeholder en case, som respondenterne skal forholde sig til ved besvarelsen af spørgsmålene. De øvrige perceptionsstudier, der findes, bygger gerne på spørgeskemaer om personens mere generelle holdning til straf og antages ikke – jf. den indledende diskussion om krav til metode – at kunne belyse respondenternes faktiske adfærd i en given situation.

Endvidere er surveybaserede studier med meget *få respondenter* (under 50) ekskluderet, da resultaterne af sådanne små undersøgelser må antages at være usikre.

Endelig er surveys, der alene er baseret på respondenter, der *ikke har en direkte forbindelse* med den form for virksomhedskriminalitet, der er i fokus, ekskluderet. Det kan fx dreje sig om advokater eller studerende.

De empiriske studier

De studier, der omtales i det følgende, er således karakteriseret ved at

- fokusere på virksomhedskriminalitet
- omhandle generalprævention
- måle effekten af formelle straffe eller tiltag
- være baseret på kvantitative data
 - registerdata
 - perceptionsstudier

Hovedparten af den bestilte litteratur har vist sig ikke at opfylde disse kriterier. En meget stor del er ikke egentlige studier baseret på empiri, men teoretiske betragtninger enten ud fra et kriminologisk eller økonomisk synspunkt. Denne litteratur kan sige noget om forventningerne til en generalpræventiv effekt af straffens strengthed, men ikke noget om den faktiske effekt. Desuden omhandler en større del af den bestilte litteratur slet ikke generalprævention. Noget af litteraturen er baseret på kvalitative data, mens andet er studier af individualprævention. Endelig består flere af studierne af perceptionsstudier, der hverken er scenarie-baserede eller inddrager mål for faktisk begået kriminalitet. Blandt denne type studier er bl.a. større engelske og australske studier, hvor respondenterne bedes angive strengtheden af forskellige typer straf på en skala. Disse studier inkluderer ganske vist et mål, der menes at vedrøre faktisk kriminalitet, men reelt er det baseret på spørgsmål om graden af overholdelse af regler. Dette kan ikke anses for at være et pålideligt mål for faktisk begået kriminalitet.

Der er ingen af de empiriske undersøgelser, der alene angår den generalpræventive betydning af næringsforbud.

De få studier, der lever op til de angivne kriterier til indhold og design, har videre vist sig sjældent at overholde de krav, der er en forudsætning for at kunne drage sikre konklusioner. Således falder de følgende studier ganske vist inden for det afgrænsede felt, men ofte er deres metodedesign og/eller dataanalyser enten ikke gode nok til, at resultaterne kan antages at være valide, eller der differentieres ikke mellem de forskellige generalpræventive elementer. En del af beskrivelserne er også så mangelfulde, at deres resultater er vanskelige at tolke. Dertil kommer, at ingen af studierne fokuserer specifikt på den generalpræventive effekt af frihedsstraf i forhold til bøder.

Undersøgelserne omtales alligevel her for at illustrere, hvad der findes af forskning. I gennemgangen diskuteres de problemer, der er med de enkelte studier.

Der foreligger enkelte undersøgelser, der konkret angår kartelsager:

I en amerikansk undersøgelse belyses, om risikoen for straffesager og civile sager har en afskrækkende virkning i forhold til at indgå prisaftaler (Block, Nold and Sidak 1981). Baggrunden for undersøgelsen var sager om indgåelse af en prisaf tale blandt brødproducenter. Man antog, at det ville medføre, at øvrige producenter i samme område vil blive afskrækket fra at gøre tilsvarende. For perioden 1964-76 undersøgte man derfor, om sager om prisaf taler i lokalområdet var relateret til ændringer i brødpriserne. I undersøgelsen kontrolleres for andre faktorer, som kan formodes også at påvirke brødpriserne, der altså her anvendes som proxy for kartelvirksomhed på området. Man finder, at brødindustrien påvirkes af straftruslen, idet priserne på brød falder i de områder, hvor der er sager vedrørende karteldannelser, mens det samme ikke er tilfældet i de områder, hvor der ikke er sådanne sager. Videre undersøges betydningen af alvoren af sanktionen eller sagens konsekvenser. Det sker ved at sammenligne perioden før 1970 med perioden efter, hvor der hyppigere – i forlængelse af en offentlig påtale eller retssag – forekom private kollektive søgsmål, der kunne medføre store erstatningskrav. Man finder, at der er en effekt at den øgede risiko for store erstatningskrav.

Et stort spørgsmål ved denne undersøgelse er, om prisudviklingen kan bruges som en sikker indikator for kartelvirksomhed, dvs. om man er lykkedes med at kontrollere for alle andre forhold, der kan påvirke prisudviklingen. I undersøgelsen kontrolleres alene for to andre indikatorer for prisudviklingen.² Forudsat, at brødpriserne er en pålidelig indikator for kartelvirksomhed, finder undersøgelsen altså, at såvel risikoen for straf som risikoen for store erstatningskrav påvirker sandsynligheden for kartelvirksomhed. Den generalpræventive betydning af frihedsstraf i forhold til bøder kan undersøgelsen ikke sige noget om. I øvrigt bemærkes, at undersøgelsen ikke inkluderer information

² Denne metode med et indirekte mål for kartelvirksomhed kritiseres også af Parker (2011).

om de potentielle lovovertræderes opfattelse af straftruslen eller sanktionens strengthed, hvilket gør, at der ikke er sikkerhed for, at den fundne effekt reelt skyldes, at brødfabrikanterne oplever en øget straftrussel eller en alvorligere konsekvens herved.

Et af de få egentlige forsøg, der er gennemført, angår betydningen af en øget omtale af strafisiko m.v. i forhold til omfanget af bedrageri i automekanikerbranchen (Jesilow, Geis and O'Brien 1985 og 1986). Undersøgelsen omfatter i alt ca. 150 automekanikerværksteder og andre forhandlere af bilbatterier, hvor halvdelen er i det område, hvor forsøget gennemføres, eksperimentalområdet, og den anden halvdel i et kontrolområde. Inden interventionen møder en person op hos forhandlerne med et velfungerende bilbatteri for at få testet, om det virker, og derigennem undersøge, om forhandleren er ærlig eller ej. I eksperimentalområdet sættes derefter ind med en tredelt intervention, der har til formål at oplyse forhandlerne om risikoen ved bedrageri.³ Det drejer sig dels om public service annoncer i radio og tv, om indgivelse af civilt søgsmål mod en stor forhandler med krav om betaling af \$ 2 mio., og om fremsendelse af brev til alle forhandlerne i eksperimentalområdet om, at det er blevet opdaget, at der foregår bedrageri vedrørende reparation af biler, og at bedragerne vil blive retsforfulgt. Efter interventionen gentages proceduren med test af et velfungerende bilbatteri. Desuden gennemføres interviews med forhandlerne, hvor der bl.a. spørges om deres syn på bedragerilovgivningen. Der findes ingen klar, signifikant sammenhæng mellem forhandlerens ærlighed vedrørende batteritesten og deres opfattelse af lovgivningens strengthed. I øvrigt viser undersøgelsen, at andelen af ærlige batteriforhandlere er faldet i både eksperimental- og kontrolområdet, og at faldet er af samme størrelsesorden. Interventionen kan dermed ikke påvises at have haft en effekt.

Som kritik af undersøgelsen kan anføres, at den ikke inkluderer oplysninger om, hvorvidt de mekanikere i eksperimentalområdet, der tester batterierne, reelt har kendskab til interventionen. Endvidere kan anføres, at undersøgelsen af den oplevede strengthed ved lovgivningen ikke gennemføres inden måling af ærlighed, hvilket er nødvendigt for at kunne sige noget om kausalitet. Og selv om et af elementerne i interventionen vedrører en sag om et betydeligt erstatningsbeløb, så kan undersøgelsen ikke sige noget om, hvorvidt dette har en særlig præventiv effekt i forhold til et mindre beløb eller en anden form for tiltag eller straf. Desuden omtales den eventuelle effekt af dette element ikke separat i undersøgelsen, der i øvrigt primært angår strafisikoen.

I en undersøgelse ses der på, hvorvidt en øgning i antallet af domme har en afskrækkende effekt på omfanget af bedragerier vedrørende husreparationer (Stotland, Brintnall, L'heureux and Ashmore 1980). Omfanget af bedragerier belyses gennem antallet af klager over husreparationer. Klager indgives til instanser, der er uafhængige af anklagemyndigheden. I en periode på 13 måneder inden væksten i antallet af domme blev der truffet i alt fire afgørelser mod syv afgørelser i den efterfølgende 11 måneders periode, 11 domme i de næstfølgende seks måneder, hvorefter frekvensen af

³ Det er uvist, om interventionerne er samtidige og angår alle, eller om de undersøges separat.

afgørelser falder. Det er forskellen mellem disse frekvenser, undersøgelsen vedrører. Der anvendes forskellige statistiske metoder til at kontrollere for andre forhold, der kan antages at påvirke antallet af klager. Man finder, at der efter stigningen i antallet af afgørelser er færre klager og konkluderer, at der er en afskrækkende effekt heraf.

Denne konklusion må antages at være behæftet med meget stor usikkerhed på grund af en meget begrænset vækst i strafrisikoen. Det kan skabe mistanke om, at den effekt, man mener at have fundet, kan bero på andre forhold. Dertil kommer, at undersøgelsen reelt ikke angår straffens strengthed. I undersøgelsen siges ganske vist, at stigningen i antallet af afgørelser anses som et mål for såvel risikoen for straf som for straffens strengthed, men der skelnes ikke mellem de to former for effekter.

De undersøgelser af virksomheders overtrædelser af miljølovgivning, der er gennemført, adskiller sig fra øvrige korrelationsstudier vedrørende virksomhedskriminalitet på grund af mere valide data om omfanget af kriminalitet, jf. tidligere. Flere af disse undersøgelser er endvidere metodemæssigt ganske solide. Typisk foretages regressionsanalyser af sammenhænge mellem overholdelse af miljøreglerne og myndighedernes regulering og håndhævelse på området, og i analyserne kontrolleres samtidig for flere øvrige relevante forhold, såsom fabrikskarakteristika og områdets demografi (Shimshack & Ward 2003; Gray & Shadbegian 2007; Earnhart 2004). Fælles for disse undersøgelser er, at de måler på forhold, der angår risikoen for opdagelse eller straf – antallet af inspektioner og/eller sanktioner i forskellige geografiske områder m.v. Kun én af undersøgelserne inkluderer et mål for straffens strengthed (Shimshack & Ward 2003). Resultaterne fra undersøgelserne er meget forskellige. Mens en af undersøgelserne (Earnhart 2004) finder en generalpræventiv effekt af såvel antal sanktioner som inspektioner, konkluderes i en anden (Gray & Shadbegian 2007), at det alene er antallet af inspektioner, der i nogle tilfælde har en signifikant betydning, mens omfanget af regulerende tiltag ikke findes effektivt. I den tredje undersøgelse (Shimshack & Ward 2003) finder man en generalpræventiv effekt af, at der har været inspektion i lokalområdet inden for de seneste 12 måneder, men ingen effekt af inspektioner for længere tid siden. Desuden finder man en generalpræventiv effekt af, at en virksomhed i lokalområdet er blevet ikendt en bøde (civil sag) inden for de seneste 12 måneder, men ingen effekt heraf, hvis det er sket for længere tid siden. Der påvises derimod ingen effekt af påtaler, advarsler eller lignende mindre alvorlige tiltag.

Den sidstnævnte undersøgelse finder altså en afskrækkende effekt af, at en virksomhed i lokalområdet får en bøde frem for alene en advarsel eller en påtale, og kan derfor siges at belyse effekten af straffens strengthed. I undersøgelsen redegøres dog ikke for, hvorfor der i nogle tilfælde gives bøder, mens der i andre gives en advarsel eller anden, mildere sanktion. Hvorvidt det er et udslag af forskelle i praksis mellem de forskellige jurisdiktioner, eller om bødesager afspejler, at sagen er alvorligere, vides ikke. Men hvis sidstnævnte er tilfældet, kan den fundne effekt bero på, at sagen har

fået større offentlig omtale, hvilket kan betyde, at de lokale fabrikker bliver mere bevidste om straf-risikoen. I så tilfælde, vil resultatet ikke kunne tolkes som en effekt af straffens strengthed. Dertil kommer, at heller ikke disse undersøgelser inkluderer data om de potentielle lovovertræderes ople-velse af forholdene, ligesom de ikke angår frihedsstraf i forhold til bøder.

Selv om undersøgelsen må siges at ligge på kanten af, hvad der kan anses for at være relevant, skal her alligevel omtales en undersøgelse af effekten af ændringer i sikkerhedslovgivning (Lewis-Beck and Alford 1980). I henholdsvis 1941, 1952 og 1969 blev der i USA indført ny lovgivning med henblik på at forbedre sikkerheden i kulminer. Ved brug af tidsserieanalyser gennem perioden 1932-1976 undersøges sammenhængen mellem ny sikkerhedslovgivning og antallet af årlige ar-bejdsskader i kulminer, målt ved antal dødsfald per mio. årlige arbejdstimer. Undersøgelsen viser, at lovændringerne er forbundet med en mindskning i antallet af dødsfald. Lovændringerne angår indførelse af obligatoriske krav til sundheds- og sikkerhedsstandarder, øgede retshåndhævelsesmu-ligheder, retten til at inspicere minerne, undersøge ulykker m.v. Desuden gives der flere ressourcer til bl.a. kontrol.

Undersøgelsesdesignet er på flere måder solidt, ikke mindst fordi antal dødsfald i kulminerne må antages at være et meget sikkert og fuldstændigt mål. I undersøgelsen skelnes mellem kort- og lang-tidseffekter af ændringer i lovgivningen, og desuden kontrolleres for flere relevante forhold – ud-viklingen i anvendt teknologi, størrelsen af kulminen og typen af minedrift. Det forekommer rime-ligt at formode, at de ansvarlige har haft kendskab til lovændringerne, hvilket understøtter den for-udsatte kausalitet mellem indsats og effekt. Der er dog en smule usikkerhed vedrørende undersøgel-sens konklusioner, idet det ikke ud fra beskrivelserne er muligt at fastslå, hvorvidt der er et element af strafskærpelse i lovændringerne. Der tales om øget *enforcement power* med lovændringen i 1969, men hvad dette præcist omfatter, vides ikke. Så ved siden af en øget opdagelsesrisiko, indgår mu-ligvis også et element af strengere sanktioner i lovændringerne og som baggrund for den fundne effekt.

I en perceptionsundersøgelse fra Australien er der set på straffens afskrækkende virkning i forhold til overholdelse af lovpligtige standarder på plejehjem (Braithwaite and Makkai 1991 og 1994). I undersøgelsen indgår 410 plejehjem, hvoraf størstedelen er tilfældigt udvalgt. Indledningsvis er der gennemført kontrolbesøg på plejehjemmene, ligesom lederne af plejeindsatsen er interviewet både vedrørende overholdelse af de forskellige regler og om deres opfattelse af sanktionsrisiko og sank-tionens strengthed. Sidstnævnte er enten tilbageholdelse af den årlige forøgelse af de økonomiske tilskud, totalt tab af al finansiering, ikendelse af bøde eller inddragelse af plejehjemmets licens. Se-nere gennemføres på ny kontrol med henblik på at undersøge, i hvilken udstrækning ledernes opfat-telse af sanktionstruslen og dens strengthed er relateret til deres adfærd. Det viser sig, at alene den

oplevede sandsynlighed for opdagelse er relateret til deres faktiske adfærd, mens eventuelle sanktioners strenghed ikke er det.

Undersøgelsen må betragtes som ganske solid. Man bør dog nok være forsigtig med at drage kriminalpolitiske slutninger om effekten af forskellige typer sanktioner på baggrund heraf, primært fordi undersøgelsen i meget ringe grad angår strafferetlige sanktioner. Under alle omstændigheder kan undersøgelsen ikke sige noget om betydningen af en frihedsstraf i forhold til en bøde.

Der findes flere perceptionsstudier angående generalprævention og virksomhedskriminalitet (Paternoster & Simpson 1996; Smith, Simpson & Huang 2007; Simpson, Garner & Gibbs 2007). Fælles for disse spørgeskemabaserede undersøgelser er, at de bygger på hypotetiske scenarier, hvor omstændighederne varieres, så det er muligt at undersøge forskellige aspekter ved en given situation. Eksempelvis beskrives et scenarie, hvor en leder mødes med en konkurrerende virksomhed for at diskutere prisaftaler for det kommende år. Scenariet, der er detaljeret beskrevet, følges op med spørgsmål om sandsynligheden for, at respondenterne ville handle på samme vis som personen i casen (besvares på en skala fra 0-10). I tillæg til dette bedes respondenterne vurdere henholdsvis sandsynligheden for og strengheden af forskellige formelle og informelle sanktioner målrettet virksomheden eller individet. Der indgår endvidere spørgsmål om, hvor realistisk casen forekommer, hvordan den beskrevne handling vurderes moralsk set samt følger i form af skyld og skam. Yderligere indgår baggrundsspørgsmål vedrørende respondenterne selv og dennes arbejdsplads.

En af undersøgelseerne viser, at truslen om en formel straf ikke direkte – men indirekte – har en generalpræventiv effekt, idet de ekstralegale følger findes effektfulde (Simpson & Huang 2007). En anden viser ligeledes, at såvel formel straf som dens ekstralegale følger har en afskrækkende effekt, dog varierer denne effekt alt efter, om personen vurderes af have høj eller lav moral (Paternoster og Simpson 1996). Tilsvarende finder et tredje perceptionsstudie, at formelle sanktioner – rettet mod virksomhed eller individ – har en afskrækkende effekt (Simpson, Garner & Gibbs 2007).

I disse studier er respondenternes udsagn ikke relateret til deres faktiske adfærd.⁴ Generelt drejer det sig om undersøgelser med både et ret lille antal respondenter (i alle undersøgelser under 100) og lave svarprocenter.⁵ I forhold til fokus i denne rapport er det væsentligste problem ved undersøgelserne, at der konstrueres et samlet mål for den generalpræventive effekt, som er baseret på både visheden for straf og straffens strenghed. Derudover skelnes ikke mellem bøder og fængselsstraffe.

⁴ Det forsøges dog i en af undersøgelserne (Simpson, Garner & Gibbs 2007), men må opgives på grund af stort bortfald.

⁵ I undersøgelsen foretaget af Smith, Simpson & Huang (2007) angives en svarprocent på 34. Simpson, Garner & Gibbs (2007) angiver det potentielle antal respondenter som ukendt, hvilket så samtidig gælder for svarprocenten. Det kan tilføjes, at det af undersøgelsen fremgår, at svarprocenten må være yderst ringe, da kun to af de 16 virksomheder, der indgår i delen om de faktiske lovovertrædelser, også indgår i spørgeskemaundersøgelsen. Paternoster & Simpson (1996) angiver ikke en svarprocent.

Det er derfor ikke muligt at anvende studierne til at vurdere spørgsmålet om en generalpræventiv effekt af straffens strenghed.

Opsamling og diskussion

Generelt er kriminologisk forskning i økonomisk kriminalitet meget begrænset i forhold til forskning i traditionel kriminalitet. Forskning i den generalpræventive effekt af straffens strenghed er desuden overordentlig vanskelig og stiller store krav til data og metode, og ikke mindst for økonomisk kriminalitet er kravene til data ofte svære at opfylde. Det er antagelig det, der skal forklare, at det på trods af en omfattende litteratursøgning og -gennemgang ikke har vist sig muligt at finde mange gode, pålidelige, valide og relevante undersøgelser af den generalpræventive effekt af straffens strenghed for virksomhedskriminalitet. De fleste af de få undersøgelser, der lever op til minimumskrav med hensyn data, metode og formål, har ved nærmere eftersyn vist sig at være behæftet med – typisk – metodemæssige problemer, der bevirker, at det ikke er muligt at drage sikre konklusioner på baggrund heraf.

I en nyere bog om karteller, *Criminalising Cartels*, understreges, at antagelsen om, at strengere straffe for kartelvirksomhed har en afskrækkende virkning *"has no basis in empirical evidence ..."* (Parker 2011, p. 239). Og der siges videre:

"The rhetoric of criminalisation proposes that the introduction of jail will outweigh the very low probability of detection of cartels. The empirical evidence, however, suggests that people's perceptions of the likelihood of detection are a separate, powerful influence on their behaviour. Therefore increased monitoring and enforcement capabilities should be just as much a priority as increased penalties for cartel enforcement policies." (ibid., p 250)

På baggrund af en mere forsigtig vurdering af de empiriske beviser vil man næppe konkludere, at der er empirisk bevis for en 'powerful' effekt af opdagelsesrisikoen. De konklusioner, der kan drages på baggrund af nærværende litteraturstudie, er, at der er et vist belæg for, at en øgning af opdagelsesrisikoen har en generalpræventiv effekt, mens der ikke foreligger et tilstrækkeligt sikkert empirisk grundlag for at kunne drage kriminalpolitiske konklusioner vedrørende den generalpræventive effekt af straffens strenghed. Empiriske undersøgelser af den generalpræventive effekt af at anvende frihedsstraf frem for bøder har det ikke været muligt at finde.

Det skal understreges, at de manglende empiriske beviser for en generalpræventiv effekt af straffens strenghed ikke kan tages til indtægt for, at der *ikke* er en sådan effekt. Det betyder alene, at det ikke er muligt at vide, *om* der er en sådan effekt eller ej.

De konklusioner, der her er draget, bestyrkes af, at tilsvarende konklusioner antagelig vil blive draget i en kommende *Campbell review*. Under litteratursøgningen har det vist sig, at et sådant review angående *corporate crime deterrence* er på vej. Campbell reviews er yderst systematiske sammenfatninger eller meta-analyser af effektundersøgelser inden for et vist område eller for en bestemt form for tiltag. De anses for at være de mest pålidelige og solide sammenfatninger, der findes på det kriminologiske område.⁶

Ved henvendelse til hovedforfatteren af det kommende Campbell review, professor Sally S. Simpson fra University of Maryland, er det oplyst, at rapporten forventes offentliggjort medio 2012. Det skal tilføjes, at arbejdet hermed blev påbegyndt allerede i 2003. På baggrund af litteratursøgningen og frasortering af åbenlyst irrelevant litteratur konkluderer Simpson i en artikel om processen:

“After detailed review of the remaining studies it was clear that, because of data limitations, few would be eligible for a meta-analytic approach. More and better studies are needed to assess, evaluate, and recommend policies and practices that prevent and control white collar/corporate crimes.” (Simpson 2011, p. 488).⁷

Litteratur

- Block, M.K., F.C. Nold and J.G. Sidak (1981): “The Deterrent Effect of Antitrust Enforcement”. *The Journal of Political Economy*, Vol. 89.
- Braithwaite, J. and T. Makkai (1991): “Testing an expected utility model of corporate compliance”. *Law and policy*, Vol. 25.
- Braithwaite, J. and T. Makkai (1994): “The Dialectics of Corporate Deterrence”, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 31.
- Earnhart, D. (2004): “Panel Data Analysis of Regulatory Factors Shaping Environmental Performance”. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 86.
- Gray, W.B. and R.J. Shadbegian (2007): “The environmental performance of polluting plants: A spatial analysis” *Journal of regional science*, Vol. 47.
- Jesilow, P., G. Geis and M. O’Brien (1985): “Is My Battery Any Good? A Field Test of Fraud in The Auto Repair Business”. *Crime and Justice*, Vol. 8.
- Jesilow, P., G. Geis and M. O’Brien (1986): “Experimental evidence that publicity has no effect in suppressing auto repair fraud”. *Social science research*, Vol. 70.
- Lewis-Beck, M. and J. Alford (1980): “Can government regulate safety? The coal mine example”. *American political science review*, Vol. 74.

⁶ Se www.campbellcollaboration.org

⁷ At en meta-analyse overhovedet kan komme på tale, kan bero på, at reviewet også omhandler studier af den individualpræventive effekt af tiltag over for virksomhedskriminalitet.

- Williams, K.R. and R. Hawkins (1986): "Perceptual Research on General Deterrence: A Critical Review." *Law & Society Review*, Vol. 20.
- Parker, C. (2011): "Criminal Cartel Sanctions and Compliance: The Gap between Rhetoric and Reality", in Beaton-Wells, C. & A. Ezrachi (eds.): *Criminalising Cartels: Critical Studies of an International Regulatory Movement*. Oxford, Hart Publishing.
- Paternoster, R. and S. Simpson (1996): "Testing a rational choice model of corporate crime". *Law and society review*, Vol. 30.
- Shimshack, J. and M. Ward (2003): "Regulator reputation, enforcement, and environmental compliance". *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol. 50.
- Simpson S., J. Garner and C. Gibbs (2007): *Why do corporations obey environmental law? Assessing punitive and cooperative strategies of corporate crime control*. U.S. Department of Justice.
- Simpson, S. (2011): "Making sense of white-collar Crime: Theory and Research". *State Journal of Criminal Law*, Vol. 8.
- Smith, N.C., S. Simpson and C.Y. Huang (2007): "Why Managers Fail to Do the Right Thing: An Empirical Study of Unethical and Illegal Conduct". *Business Ethics Quarterly*, Vol. 17.
- Stotland, E., M. Brintnall, A. L'heureux and E. Ashmore (1980): "Do convictions deter homer repair fraud?" in Geis, G. and E. Stotland: *White-collar crime: theory and research*. Sage, Beverly Hills.
- von Hirsch, A., A. Bottoms, E. Burney and P.O. Wikström (1999): *Criminal Deterrence and Sentence Severity: An Analysis of Recent Research*. Oxford, Hart Publishing.
- Williams, K. and R. Hawkins (1986): "Perceptual Research on General Deterrence: A critical Review". *Law and Society Review*, Vol. 20.

- Alexander, C. & M. Cohen (1996): "New Evidence on the Origin of Corporate Crime". *Managerial & Decision Econ*, Vol. 17.
- Anderson, L., T. Chiricos and G. Waldo (1977): "Formal and informal sanctions: a comparison of deterrent effects". *Social Problems*, Vol. 25.
- Bailey, W. and R. Lott (1976): "Crime, punishment, and personality. An examination of the deterrence question". *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 67.
- Baldry, J. (1987): "Income tax evasion and the tax schedule: some experimental results". *Public Finance*, Vol. 42.
- Beckenstein, A. and H. Gabel (1983): "Antitrust Compliance: Results of a Survey of Legal Opinion". 51 *Antitrust Law Journal* 459.
- Becker, G.S. (1968): "Crime and punishment: an economic approach". *Journal of Political Economy*, Vol. 16.
- Benson, M. and F. Cullen (1988): "The special sensitivity of white-collar offenders to prison: A critique and research agenda". *Journal of Criminal Justice*, Vol. 16.
- Benson, M., F. Cullen and W. Maakestad (1990): "Local prosecutors and corporate crime". *Crime and Delinquency*, Vol. 36.
- Berzins, M. (2007): *A Multi-Jurisdictional Analysis of the Incidence and Perception of Cartel Conduct (Phl)*. University of Canberra.
- Berzins, M. and F. Solo (2008): "The Inability of Compliance Strategies to Prevent Collusive Conduct". *Corporate Governance*, Vol. 8.
- Blankenship, M. (1995): *Understanding corporate criminality*. Garland, New York.
- Blair, R (1985): "A suggestion for improving antitrust enforcement". *The Antitrust Bulletin*, Vol. 30.
- Block, M.K., F.C. Nold and J.G. Sidak (1981): "The Deterrent Effect of Antitrust Enforcement". *The Journal of Political Economy*, Vol. 89.
- Blokland, A. and P. Nieuwebeerta (2007): "Selectively incapacitating frequent offenders: Costs and benefits of various penal scenarios". *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 23.
- Blumstein, A., J. Cohen and D. Nagin (1978): *Deterrence and incapacitation: Estimating the effects of criminal sanctions on crime rates*. National academy of science, Washington DC.
- Bosch, J.-C. and E. W. Eckard (1991): "The Probability of Price Fixing: Evidence From Stock Market Reaction to Federal Indictments". *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 73.
- Braithwaite J. and G. Geis (1982): "On theory and action for corporate crime control". *Crime and Delinquency*, Vol. 28.
- Braithwaite, J. (1985): "White collar crime". *Annual Review of Sociology*, Vol. 11.
- Braithwaite, J. (1990): "Convergences in models of regulatory strategy". *Current Issues in Criminal Justice*, Vol. 2.

- Braithwaite, J. and T. Makkai (1991): "Testing an expected utility model of corporate compliance". *Law and Policy*, Vol. 25.
- Braithwaite, J. and T. Makkai (1994): "The Dialectics of Corporate Deterrence", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 31.
- Briggs, T. (1979): "Survey results: A brief look at ourselves". *Antitrust*, Vol. 2.
- Brottsförebyggande rådet (1999): *Forskning om ekonomisk brottslighet*. Elanders Gotab, Stockholm.
- Calkins, S. (1997): "Corporate compliance and antitrust agencies". *Law and Contemporary Problems*, Vol. 60.
- Calkins, S. (2007): "Coming to praise criminal antitrust enforcement" in C.D. Ehlermann and I. Atanasiu (eds.): *European competition law annual 2006: enforcement of prohibition of cartels*. Hart publishing, Oxford.
- Camilli, E.L. (2006): "Optimal fines in cartel cases and the actual EC fining policy", *World Competition: Law and Economics Review*, Vol. 29.
- Chambliss, W. (1967): "Types of deviance and the effectiveness of legal sanctions". *Wisconsin Law-Review*, Vol. 3.
- Choi, D. and G. Philippatos (1983): "Financial consequences of antitrust enforcement". *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 65.
- Clarke, J. and S. Evenett (2003): "The Deterrent Effects of national anti-cartel laws: Evidence from the international vitamins cartel". *Antitrust Bulletin*, Vol. 48.
- Clinard, M. (1979): *Illegal corporate behavior*. National Institute of Justice, Rockville.
- Clinard, M. and P. Yeager (1980): *Corporate crime*. Free Press, New York.
- Coffee, J. (1981): "No Soul to damn: No Body to Kick: An Unscandalized Inquiry into the Problem of Corporate Punishment". *Michigan Law Review*, Vol. 79.
- Coffee, J. (1980): "Corporate crime and punishment: A non-Chicago view on the economics of criminal sanctions". *American Criminal Law Review*, Vol. 17.
- Cohen, M. (1991): "Corporate crime and punishment: a study of social harm and sentencing practice in the federal courts 1984-1987". *Boston University Law Review*, Vol. 71.
- Conley, J.M. and W.M. O'Barr (1997): "Crime and Custom in Corporate Society: A Cultural Perspective on Corporate Misconduct". *Law and Contemporary Problems*, Vol. 60.
- Connor, J.M. (2008): *Global Price Fixing*. Springer-Verlag, Berlin.
- Connor, J.M. (2006): *Optimal Deterrence and Private International Cartels*. Department of Agricultural Economics, Purdue University.
- Davies, S. and A. Majumdar (2002): *The development of targets for consumer savings arising from competition policy*. Office of Fair Trading.
- Dau-Schmidt, K.G. (1990): "An economic analysis of the criminal law as a preference-shaping policy". *Duke Law Journal*.
- DTI (2001): *Peer Review of the UK Competition Policy Regime*.

- Dubin, J., M. Graetz and L. Wilde (1987): "Are we a nation of tax cheaters? New econometric evidence on tax compliance". *American Economic Review*, Vol. 77.
- Earnhart, D. (2004): "Panel Data Analysis of Regulatory Factors Shaping Environmental Performance". *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 86.
- Edelhertz, H. and T. Overcast (1982): *White-collar crime: an agenda for research*. Health and co., Lexington.
- Frazer, T. (1995): "Monopoly, Prohibition and Deterrence". *The Modern Law Review*, Vol. 58.
- Feinberg, R.M. (1985): "The Enforcement and Effects of European Competition Policy: Results of a Survey of Legal Opinion". *Journal of Common Market Studies*, Vol. 23.
- Friedrichs, D. (1996): *White Collar crime in contemporary society*. Belmont Wadsworth Publishing.
- Gallo, J., J. Craycraft, K. Dau-Schmidt and C. Parker (2000): "Department of Justice Antitrust Enforcement, 1955-1997: An empirical study". *Review of Industrial Organization*, Vol. 17.
- Geis, G., R. F. Meier and L. M. Salinger (1995): *White-Collar Crime: Classic and Contemporary Views*. The Free Press, New York.
- Geis, G. (1972): "Criminal penalties for corporate criminals". *Criminal Law Bulletin*, Vol. 8.
- Geis, G. (1982): *On white collar crime*. Lexington Books, Lexington.
- Goff, C. and C. Reasons (1978): *Corporate crime in Canada: A critical analysis of anti-combines legislation*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Golub, A., J. Detre and J. Connor (2005): *The Profitability of Price-Fixing: Have Stronger Antitrust Sanctions Deterred?* Paper presented at Industrial Organization Conference 3.
- Grant, D., A. Jones and A. Bergesen (2002): "Organizational Size and Pollution: The Case of the U.S. Chemical Industry". *American Sociological Review*, Vol. 67.
- Grasmick, H. and W. Scott (1982): "Tax evasion and mechanisms of social control: a comparison with grand and petty theft". *Journal of Economic Psychology*, Vol. 2.
- Grasmick, H. and G. Bryjak (1980): "The deterrent effect of perceived severity of punishment". *Social Forces*, Vol. 59.
- Gray, W.B. and J. Shimshack (2011): "The Effectiveness of Environmental Monitoring and Enforcement: A Review of the Empirical Evidence". *Review of Environmental Economy & Policy*, Vol. 5.
- Gray, W.B. and R.J. Shadbegian (2007): "The environmental performance of polluting plants: A spatial analysis" *Journal of Regional Science*, Vol. 47.
- Hagan, J. and A. Palloni (1986): "Club fed and the sentencing of white-collar offenders before and after Watergate". *Criminology*, Vol. 24.
- Hay, G. and D. Kelly (1974): "An empirical survey of price-fixing conspiracies". *The Journal of Law and Economics*, Vol. 13.
- Hollinger, R. and J. Clark (1983): "Deterrence in the workplace: perceived certainty, perceived severity, and employment theft". *Social Forces*, Vol. 62.

- Hopkins, A. (1978): *The impact of prosecutions under the trade practices act*. Australian Institute of Criminology, Canberra.
- Hopkins, A. (1980): "Controlling corporate deviance". *Criminology*, Vol. 18.
- Hviid, M. and A. Stephan (2008): "The graphite electrodes cartel: fines that deter?" in Bruce Lyons (ed.): *Cases in the European competition policy: The economic analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Jamieson, K. M. (1994): *The Organization of Corporate Crime*. Sage Publications, Thousand Oaks.
- Jesilow, P., G. Geis and M. O'Brien (1985): "Is My Battery Any Good? A Field Test of Fraud in The Auto Repair Business". *Crime and Justice*, Vol. 8.
- Jesilow, P., G. Geis and M. O'Brien (1986): "Experimental evidence that publicity has no effect in suppressing auto repair fraud". *Social Science Research*, Vol. 70.
- Kaplan, S. and P. Reckers (1985): "A study of tax evasion judgments". *National Tax Journal*, Vol. 38.
- Klawiter, D. (2001): "After the deluge: The powerful effect of substantial criminal fines, imprisonment, and other penalties in the age of international criminal enforcement". *George Washington Law Review*, Vol. 69.
- Klepper, S. and D. Nagin (1989): "The Criminal Deterrence Literature: Implications for Research on Taxpayer Compliance" in Roth, J. and J. Scholz (eds.): *Taxpayer Compliance Vol. 2: Social science Perspectives*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Klepper, S. and D. Nagin (1989): "The deterrent effect of perceived certainty and severity of punishment revisited". *Criminology*, Vol. 27.
- Klepper, S. and D. Nagin (1989): "Tax compliance and perceptions of the risk of detection and criminal prosecution". *Law and Society Review*, Vol. 23.
- KPMG (2004): *Peer Review of Competition Policy*. Department of Trade and Industry.
- KPMG (2007): *Peer Review of Competition Policy*. Department of Trade and Industry.
- Korsell, L. E. (2005): *Methods to prevent economic crime*. Edita Norstedts Tryckeri AB., Stockholm.
- Korsell, L. E. (2003): *Förebygga ekobrott*. Edita Norstedts Tryckeri AB., Stockholm.
- Korsell, L. E. (2004): *Straff och Självregering – en strategi för reglering och kontroll av ekobrott*. Statens Offentliga Utredningar.
- Landes, W. (1983): "Optimal sanctions for antitrust violations". *University of Chicago Law Review*, Vol. 50.
- Lewis-Beck, M. and J. Alford (1980): "Can government regulate safety? The coal mine example". *American Political Science Review*, Vol. 74.
- Mackey, S. and C. Michaelis (2005): *Competition Commission Stakeholder Survey*. Databuild.
- Makkai, T. and J. Braithwaite (1993): "The limits of the economic analysis of regulation: An empirical case and case for empiricism". *Law and Policy*, Vol. 15.
- Makkai, T. and J. Braithwaite (1994): "The dialectics of corporate deterrence". *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Vol. 31.

- Mann, K., S. Wheeler and A. Sarat (1979): "Sentencing the White-Collar Offender". *American Criminal Law Review*, Vol. 17.
- Mason, R. and L. Calvin (1978): "A study of admitted income tax evasion". *Law and Society Review*, Vol. 13.
- Mason, R. and L. Calvin (1984): "Public confidence and admitted income tax evasion". *National Tax Journal*, Vol. 37.
- McDermott, M. (1982): "Occupational disqualification of corporate executives: An Innovative condition of probation". *Journal of Criminal Law & Criminology*, Vol. 73.
- McKendall, M. and J. Wagner, (1997): "Motive, Opportunity, Choice and Corporate Illegality". *Organization Science*, Vol. 8.
- Moore, C. (1987): "Taming the Giant Corporation? Some Cautionary Remarks on the Deterrability of Corporate Crime". *Crime and Delinquency*, Vol. 33.
- OECD (2003): *Hard core cartels – Recent progress and challenges ahead*. OECD Publishing.
- OECD Directorate for Financial, Fiscal and enterprise affairs, Competition Committee (2002): *Report on the nature and impact of hard core cartels and sanctions against cartels under national competition laws*. OECD.
- OECD (2005): *Cartel sanctions against individuals 2003*. OECD.
- OFT (2007): *The deterrent effect of competition enforcement by the OFT*. OFT963.
- Parker, C. (2006): "The compliance trap: the moral message in regulatory enforcement". *Law and Society Review*, Vol. 40.
- Parker C. and V.L. Nielsen (2006): "Do Business Take Compliance Systems Seriously? An Empirical Study of Implementation of Trade Practices Compliance Systems in Australia". *Melbourne University Law Review*, Vol. 30.
- Parker C. and V.L. Nielsen (2007): "What Do Australian Business Really think of the ACCC and Does it Matter?" *Federal Law Review*, Vol. 35.
- Parker, C. and V.L. Nielsen (2008): "How Much Does It Hurt? How Australian Business Think about the Costs and Gains of Compliance with Trade Practices Act". *Melbourne University Law Review*, Vol. 32.
- Parker, C. and V.L. Nielsen (2009): "Deterrence and the Impact of Calculative Thinking on Business Compliance with Regulation". www.ssrn.com/abstract=1527326. [Forthcoming in *The Antitrust Bulletin*].
- Parker, C. and V.L. Nielsen (2009): "Corporate Compliance Systems: Could They Make Any Difference?" *Administration & Society*, Vol. 41.
- Paternoster, R. (1987): "The deterrent effect of the perceived certainty and severity of punishment: a review of evidence and issues". *Justice Quarterly*, Vol. 4.
- Paternoster, R. and L. Iovanni (1986): "The deterrent effect of perceived severity: a reexamination" *Social Forces*, Vol. 64.

- Paternoster, R. and S. Simpson (1993): "A rational choice theory of corporate crime" in R. Clarke and M. Felson (eds.): *Routine activity theory and rational choice*. Transaction Press, New Brunswick.
- Paternoster, R. and S. Simpson (1996): "Testing a rational choice model of corporate crime". *Law and Society Review*, Vol. 30.
- Paternoster, R. and S. Simpson (1996): "Sanction Threats and Appeals to Morality: Testing a Rational Choice Model of Corporate Crime". *Law & Society Review*, Vol. 30.
- Piliavin, I., R. Gartner, C. Thornton and R. Matsueda (1986): "Crime, deterrence, and rational choice". *American Sociological Review*, Vol. 51.
- Polinsky, A. and S. Shavell (1984): "The optimal use of fines and imprisonment". *Journal of Public Economics*, Vol. 24.
- Posner, R. (1970): "A statistical study of antitrust enforcement". *Journal of Law and Economics*, Vol. 13.
- Posner, R. (1980): "Optimal Sentences for White-collar Criminals". *American Criminal Law Review*, Vol. 17.
- Raustiala, K. (2000): "Compliance and effectiveness in international regulatory cooperation". *Case Western Reserve Journal of International Law*, Vol. 32.
- Reuvid, J. (1995): *The Regulation and Prevention of Economic Crime Internationally*. Kagan Page, London.
- Robinson, P.H. and J.M. Darley (2004): "Does criminal law deter? A behavioral science investigation". *Oxford Journal and Legal Studies*, Vol. 24.
- Rodger, B.J. (2000): "Compliance with Competition Law: A View from Industry". *The Commercial Liability Law Review*.
- Rodger, B.J. (2009): "A Study of Compliance Post-OFT Infringement Action". *European Competition Journal*, Vol. 5.
- Roth, J, J. Scholz and A. Witten (1989): *Tax compliance: an agenda for research (Vol. 1 and 2)*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Schlegel, K. and D. Weisburd (eds.) (1992): *White-collar crime reconsidered*. Northeastern University Press, Boston.
- Scholz, J.T. and N. Pinney (1995): "Duty, fear, and tax compliance". *American Journal of Political Science*, Vol. 39.
- Schwartz, R. and S. Orleans (1967): "On legal sanctions". *The University of Chicago Law Review*, Vol. 34.
- Scott, W. and H. Gramsmick (1981): "Deterrence and income tax cheating: Testing interaction hypothesis in utilitarian theories". *The Journal of Applied Behavioral Science*, Vol. 17.
- Shavell, S. (1985): "Criminal law and optimal use of nonmonetary sanctions as a deterrent". *Columbia Law Review*, Vol. 85.
- Shimshack, J. and M. Ward (2003): "Regulator reputation, enforcement, and environmental compliance". *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol. 50.

- Shimshack, J. and M. Ward (2007): "Enforcement and over-compliance". *Journal of Environmental Economics and Management*, Vol. 55.
- Shimshack, J. (2007): "*Monitoring, Enforcement & Environmental Compliance: Understanding Specific & General Deterrence*".
- Simpson, S. (2011): "Making sense of white-collar Crime: Theory and Research". *State Journal of Criminal Law*, Vol. 8.
- Simpson, S. (1986): "The Decomposition of Antitrust: Testing a Multi-Level Longitudinal Model of Profit Squeeze". *American Sociological Review*, Vol. 51.
- Simpson S., J. Garner and C. Gibbs (2007): *Why do corporations obey environmental law? Assessing punitive and cooperative strategies of corporate crime control*. U.S. Department of Justice.
- Simpson, S. (2002): *Corporate Crime, Law and social control*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Simpson, S. and C. S. Koper (1992): "Deterring of Corporate Crime". *Criminology*, Vol. 30.
- Simpson, S. and N. L. Piquero (2001): "The Archer Daniels Midland Antitrust Case of 1996: A Case Study" in Pontell, H.N. and D. Shichor (eds.): *Contemporary Issues in Crime and Criminal Justice: Essays in Honor of Gilbert Geis*. Prentice Hall, New Jersey.
- Simpson, S. and D. Weisburd (eds.) (2009): *The criminology of white-collar crime*. Springer, New York.
- Slapper, G. and S. Tombs (1999): *Corporate Crime*. Harlow, Longman.
- Smith, N.C., S. Simpson and C.Y. Huang (2007): "Why Managers Fail to Do the Right Thing: An Empirical Study of Unethical and Illegal Conduct". *Business Ethics Quarterly*, Vol. 17.
- Smith, W.J., M.B. Vaughan and J.P. Formby (1987): "Cartels and Antitrust: The Role of Fines in Deterring Violations at the Margin". *Southern Economic Journal*, Vol. 53.
- Sonnenfeld, J. and P. Lawrence (1978): "Why Do Companies Succumb to Price-Fixing?" *Harvard Business Review*, Vol. 56.
- Stafford, S.L. (2003): "Assessing the Effectiveness of State Regulation and Enforcement of Hazardous Waste". *Journal of Regulatory Economics*, Vol. 23.
- Stephan, A. (2005): "*An Empirical Assessment of the 1996 Leniency Notice*". CCP Working Paper 05-10, ISSN 1745-9648.
- Stephan, A. (2009): *Hear No Evil, See No Evil: Why Antitrust Compliance Programmes May Be Ineffective at Preventing Cartels*. CCP Working Paper ISSN 1745-9648.
- Stotland, E., M. Brintnall, A. L'heureux and E. Ashmore (1980): "Do convictions deter homer repair fraud?" in Geis, G. and E. Stotland: *White-collar crime: theory and research*. Sage, Beverly Hills.
- Spicer, M. (1986): "Civilization at a discount: the problem of tax evasion". *National Tax Journal*, Vol. 39.
- Stone, C. D. (1975): *Where the Law Ends: The Social Control of Corporate Behavior*. Harper & Row, New York.

- Sutherland, E. (1983): *White collar crime*. Yale University Press, New Haven/ London.
- Symeonidis, G. (2000): "Are cartel laws bad for business? Evidence from the UK". *University of Essex Discussion Paper*.
- Tittle, C. (1980): *Sanctions and social deviance: The question of deterrence*. Praeger, New York.
- Thompson, J.S. and D.L. Kaserman (2001): "After the Fall: Stock Price Movements and the Deterrent Effect of Antitrust Enforcement". *Review of Industrial Organization*, Vol. 19.
- Thornton, D., N. A. Gunningham and R.A. Kagan (2005): "General deterrence and corporate environmental behavior". *Law and Policy*, Vol. 27.
- Thurman, Q. (1989): "General prevention of tax evasion: A factorial survey approach". *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 5.
- Veljanovski, C. (2007) "Cartel fines in Europe – Law, Practice and Deterrence". *World Competition*, Vol. 29.
- Weisburd, D., E. Waring and S. Wheeler (1990): "Class, status, and punishment of white-collar criminals". *Law and Social Inquiry*, Vol. 15.
- Weisburd, D., E. Waring and E. Chayet (1995): "Specific Deterrence in a Sample of Offenders Convicted of white-collar crimes" *Criminology*, Vol. 33.
- Weisburd, D., E. Waring and E. Chayet (2001): *White Collar Crime and Criminal Careers*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wheeler, S., D. Weisburd and N. Bode (1982): "Sentencing the white-collar offender: Rhetoric and reality". *American Sociological Review*, Vol. 47.
- Whelan, P. (2007): "A principled argument for personal criminal sanctions as punishment under EC Cartel Law". *The Competition Law Review*, Vol. 4.
- Wils, W.P.J. (2007): "The European commission's 2006 guidelines on antitrust fines: A legal and economic analysis". *World Competition: Law and Economics Review* Vol. 30.
- Wils, W.P.J. (2006): "Optimal antitrust fines: theory and practice". *World Competition*, Vol. 29.
- Withers, G. (1984): "Crime, punishment and deterrence in Australia: an empirical investigation". *The Economic Record*, Vol. 50.
- Werden, G. and M. Simon (1987): "Why price fixers should go to prison". *Antitrust Bulletin*, Vol. 32.
- Yoder, S. (1978): "Criminal sanctions for corporate illegality". *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 69.
- Zimring, F. and G. Hawkins (1973): *Deterrence: The legal threat in crime control*. University of Chicago Press, Chicago.